

Emanuele Severino

EL CAPITALISME SENSE FUTUR

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

Amb l'ànim d'introduir i el nostre dret a especular	ix
Advertència	1
1. La previsió fonamental	7
2. Economia, política, tècnica	17
3. Capitalisme, democràcia, Església catòlica	22
4. Salvar Europa	26
5. Democràcia i il·legalitat	35
6. Polítics i política	40
7. Europa i Rússia	49
8. La destinació del capitalisme a l'ocàs	54
9. Reconsideració: conflicte i invasió de l'objectiu per part del mitjà. Intents d'equilibri	68
10. Aparell, desgast i encarnació de l'home	78
11. Home ideològic i home tècnic: la seua substituïbilitat (i nota sobre la substituïbilitat de les mercaderies)	84
12. El canvi de mitjà determina el canvi d'objectiu	91
13. Connexió entre les «forces productives i relacions de producció» i entificació del no-res	94
14. Més sobre el desgast del mitjà	101
15. Modes d'escoltar la veu del subsol	105
16. Puntualitzacions sobre el mateix tema	111
17. Entificació del no-res, mitjà-objectiu, decisió	115
18. Duumvirat i Aparell científicotecnològic	119
19. De la política a l'economia i de l'economia a la tècnica	135
20. La veritat com a objectiu	142
21. El capgirament de mitjà i objectiu i el sentit radical de la conflictivitat	147

22. Contradicció i previsió	152
23. Diferència entre les forces en contradicció entre elles, i previsió	157
24. Contradicció, previsió i tendència estadísticoprobabilista	165
25. A propòsit de la diacronia	175
26. Ajudar l'home	179
27. Ajudar l'home amb la tècnica	185
28. La fe en el món	192
29. Fe en el tornar-se altre, el cas i la no-follia	200
30. Recapitulació: <i>més enllà de la</i> <i>voluntat de potència</i>	204

POSTI·LES DEL CURADOR

I. Al capítol 13	209
II. Al capítol 19	212
III. Al capítol 25	215

AMB L'ÀNIM D'INTRODUIR I EL NOSTRE DRET A ESPECULAR

Probablement no hi haja en el panorama filosòfic actual ningú tan disposat a fonamentar la coherència del propi discurs en el diàleg amb els grecs, com Emanuele Severino. Ni, d'altra banda, menys disposat a renunciar a l'especulació com a eina pròpia del pensament no resignat a no anar al fons de les coses.

Ho diré amb un exemple que ens situa al cor de la problemàtica d'aquest llibre. Resulta impossible sostindre un discurs econòmic que, ni que siga implícitament, no tinga la seua columna vertebral en la Producció. Després, en un segon moment, podem situar-nos al costat dels que fan d'ella el factor primer, del que en depenen tots els altres, el benestar en primer lloc; o, per contra, incloure'ns entre aquells altres que, en una mesura o altra, es distancien no d'ella com a tal, sinó de la jerarquia en que els adversaris la col·loquen. Tot i que de manera molt esquemàtica, és entre aquests dos extrems, que tenen lloc els grans debats econòmics. I en la mesura que, inevitablement, abans o després, millor: des de sempre! (serien il·lusions pensar el contrari), ha d'intervindre la política, prevalen, cada cop més, els interessos (del partit, de la família, de la butxaca pròpia, per què no?, la defensa del propi estatus en definitiva) i cada cop menys les raons nascudes de la convicció de l'ajust a la Veritat per part d'un estat de coses o d'uns fets, la qual, progressivament, perd pes, almenys en el sentit *definitiu* (*epistèmic*, propi de la

tradició, en el llenguatge de Severino) i el guanya, això sí, en el sentit provisional, hipotètic i probabilista, que avui s'ha ensenyorejat de la totalitat del saber —de la totalitat de les ciències, siguen formals, naturals o humanes— i de les pràctiques consegüents, inevitablement acompanyades d'una inaturable projecció en el *real*, cancel·lades definitivament totes les temptacions de considerar-les mera idealitat i teoria. Tot això resulta fàcil de reconèixer, a excepció que no tinguem altra pretensió que la continguda en la dita «qui passa dia, any empeny», i presumim que no ens calga saber res més. Ara, aquesta renúncia, o conformitat amb un o altre grau d'ignorància, no ix de franc.

El preu n'és la contradicció. La qual en pocs àmbits és tan evident com en l'econòmic, fins el punt, en determinats casos, per part d'alguns dels més eixerits, de fer d'ella el motor de la innovació, dels canvis, de (el terme preferit, per la seua amplària i capacitat d'inclusió, per part de Severino i de la filosofia especulativa en general): l'Esdevenir. Fins el punt d'animar algun dels més temeraris a declarar jubilat el principi d'identitat, almenys en el seu caràcter radicalment últim i fonamentador. Aquesta positura no només no serà compartida per Severino, sinó que la discussió amb aquells que la sostenen, acabarà sent la sua resposta més coherent i fundada a totes les varietats de marxisme. Certament, en un sentit no usual. Sense ànim d'entrar en polèmiques esgotades, em limite exclusivament al record, dirigit tant a Hegel com a Marx, que advertir, i, fins i tot: pensar la contradicció, no significa haver-la superada. Això últim constituïx un moment a banda, plenament autònom i digne per dedicar-li tots els esforços del pensament. En conseqüència, cap intel·lectualisme a què poder agafar-se com a taula de salvació, però, tampoc, cap prejudici antiespeculatiu. El coneixement més

profund de la realitat, aquell capaç d'obrir-se camí més enllà de l'obstacle puntual de la contradicció, fretura de l'especulació.

Pensar la realitat fins a les últimes conseqüències significa pensar la contradicció, la qual, en la seua forma lògica i extrema, present després en totes les seues individuacions més properes, reals i familiars (com les pròpies de la realitat econòmica), Severino li'n diu, des dels inicis de la seua obra, des de *La struttura originaria* (1958), Contradicció C, deguda al fet que el Tot infinit és des de sempre, però només *n'apareix* una part, necessàriament finita. És la manera més breu, excessivament simplificada, sense dubte, d'enunciar-la. Abans (o després, segons es mire) però, i sense eixir del marc de l'economia n'hi ha un munt més que atrauen l'atenció i el cor de la majoria dels humans, i de les quals la ciència econòmica és plenament conscient des de fa molt temps. Per exemple, aquella que oposa plena ocupació amb control de la inflació, o aquella altra que oposa política fiscal amb política monetària.

En aquests casos, sense dubte, hi haurà qui crega que voler remuntar-se des d'ací a la contradicció C, no deixa de ser, a més d'innecessari, escapista i frívol. En altres, però, aquesta tendència pot reduir-se un tant i, sense grans esforços especulatius, arribar a reconèixer la conveniència d'anar més enllà de la mera opinió. L'alternativa, en cas contrari, sabem quina és: discutir uns i altres durant tot allò que ens puga restar d'eternitat, sabedors, cada cop més, que allò que importa és el partit adoptat, per damunt de totes les raons, incloses aquelles de les quals un pot haver partit. Actuació i representació ben per sobre de reflexió i pensament, car en l'èxit —és a dir en la victòria ni que siga merament dialèctica, puntual i teatral sobre l'adversari— ens va la vida. *Mors tua, vita*

mea. El recurs és ben conegut: il·luminar allò que interessa, i deixar en penombra el que no interessa. Es mire com es mire, renúncia a la Totalitat, veritat valorada com a impertinent en relació als quefers humans, ús absolutament interessat i partidista d'una situació derivada de la contradicció C, sí, de la qual, però, hom fa la lectura més miserable. Certament, entre la contradicció C amb tot l'esplendor i abast conformat per Severino al llarg de desenes d'obres i aquest «*ande yo caliente*» hi ha un abisme i, amb tot, hom tendria dificultat per negar el parentesc, ni que siga llunyà, entre un fenomen i altre.

Mirem ara un altre exemple del que sense pertànyer immediatament al discurs severinià, cas d'acostar-s'hi, podria ser vist amb una altra, més intensa, llum. És coneguda la incondicionalitat amb què Keynes recolzà sempre la superioritat de les idees per al govern de la cosa pública. Ara, convé tindre en compte dues objeccions que li dirigí Galbraith: primera, les idees només poden mantindre llur superioritat en un món sense canvis; segona, les idees amb què en aquesta part privilegiada del món, la de progrés en cap, hom dirigix la seua conducta, no nasqueren en un món ric i, en general, la velocitat de les idees és inferior a la pròpia de la realitat —les idees del comú del mortals veïnes del prejudici, no aquelles altres nascudes d'una llarga reflexió. D'ací es deriven un munt de problemes, una cortina de fum, que compromet molt seriosament la visió del cost de la riquesa. Una i altra, sense que hom pugui dir de cap de les maneres que constitueixen exemples ni que n'egoten la seua comprensió, ¿guanyarien profunditat i interès, simplement barallant per un moment l'aposta de Severino per l'eternitat de *cada* ens, no sols de l'ú i esfèric de Parmènides? Dit d'altra manera: fins quin punt no sols ens estalviem problemes, sinó

que en resolem, partint del fet que cada ens —la mentalitat d'una època, per exemple— és etern, en compte de donar per fet que la mentalitat d'una època ha desaparegut (= s'ha tornat no-res) amb l'època (suposant que una i altra hagen desaparegut), quan només s'hauria limitat (és la proposta més genuïnament severiniana) a eixir del *Cercle del que apareix*? Cert, es difícil dissipar en aquest cas la impressió de, simplement, haver canviat un terme per un altre i haver evitat allò fonamental. A un nivell quotidià, això resulta innegable. Ara, no és menys veritat, que a una distància no massa gran on se situen, entre altres, alguns dels grans noms de la sociologia (Comte, Durkheim, Pareto) en una cosa hom coïncideix: els morts condicionen, de vegades fins i tot: regulen, el món dels vius. I els morts, fins i tot en ser considerats des de l'interior de creences religioses fortament escatològiques, parcialment almenys, en el millor dels casos, solen constituir una de les proves més aduïdes que el passat és no-res. Clar que el pensament comú (el *prefilosòfic* de Severino) tractarà sempre de salvar l'escull i passar pàgina dient que només es tractava d'una metàfora. O que *només* es tractava d'un contingut recordat. Com si això no fora ja un problema!. En el primer cas, suposaria que el contingut de les ciències (no sols humanes o socials) no passa de metàfora. En el segon, deixar sense fonament la vocació més genuïna de la Filosofia: el gènere comú de totes les coses (comú també a allò present i *alhora* a allò recordat): *to eon, eînai, Êsser*. La qual cosa, de nou, pot aparèixer com a luxe innecessari. Ara, allò cert és que, almenys des del plantejament de Severino, sense aquesta categoria, sense l'ontologia, queden profundament indefensos el significat de termes com Objectivitat, Acord intersubjectiu, evidència comuna almenys a un nombre significatiu de mortals. Llur contingut

penja d'un fil. Llur continuïtat precària no passa de ser acte de *fe*, *decisió*. Temes que Severino ha afrontat des d'una perspectiva tan sòlida com sorprenent, per bé que ara no ens en puguem ocupar.

Hi ha, però, una qüestió que, ni que siga en una presentació com aquesta, vocacionalment breu, no ens podem estalviar: la de l'entitat de la Història. Alguns noms de pes (Tocqueville, Foucault, Castoriadis), inclòs algun economista com Keynes, en una cosa han coincidit: als economistes (particularment aquells inclosos en allò que diuen *Teoria o Saviesa convencional*) no els agrada la Història, més aviat: els enutja. Posats a simplificar, diríem que els agraden més les matemàtiques i no, precisament, les de l'última fornada, sotragades per Gödel i per altres. Allò més interessant, atès el cas que ens ocupa, és que també Severino té molt que retraure a la història. Des d'una talaia ben llunyana —això sí— a la dels economistes al·ludits. Encara que, un cop més, hi haja qüestions que queden sempre en l'espai comprès per les talaies, no sols llunyanes, sinó indiferents (per als hàbits acadèmics vigents) entre si. Per exemple: el determinisme que suposadament governaria la història, o l'economicisme que faria de l'economia factor fonamentador de tots els altres. Historiadors, economistes i, en general, tot tipus de científics socials han produït obres de gran volada adoptant una o altra d'aquestes posicions; han debatut, i segur que debatran durant molt de temps, sobre la conveniència de decantar-se per un o altre extrem, o per una posició intermèdia, tan se val, pensant sempre que l'assumpte pot sortejar-se sense que el conjunt se'n ressentia. Una lectura decididament no empàtica amb els arguments de Severino, no dubtarà trobar-se front a un determinisme que, a més, sembla no descansar sobre les dades obtingudes per les diverses ciències humanes, sinó

sobre els recursos de la metafísica més clàssica, aquella que d'una manera o altra sempre acaba per remetre al principi parmenideà, i estendre'n la influència a totes i cadascuna de les determinacions, també al gra de pols, al bri d'herba o al pèl de barba socràtic i, com no —el contrari resultaria incoherent— als vaivens històrics, els quals, però, es caracteritzen per, com a mínim, no poder-se desfer d'un grau o altre de casualitat o d'atzar (*tyche*). Dit així, semblaria que el discurs de la filosofia i el de les ciències socials resulten radicalment incompatibles. Pitjor encara, que les segones podrien fer el seu camí sense cap atenció vers l'altra.

Una vegada més, però, ens trobem en aquella situació en què cap debat de l'interior de les ciències socials troba una correspondència plena en el discurs del filòsof, però, alhora, no deixa d'haver elements que permeten suposar resultats fructífers d'un diàleg entre ambdós. Per exemple, sabem de l'oposició keynesiana a la calculabilitat del futur, pròpia d'alguns dels adversaris. La qual, tal com salta a la vista, involucra qüestions ja esmentades com aquella del determinisme economicista, a més de la superioritat (*encara* i malgrat tot) de les idees. En conjunt, però, tot això pot semblar excessivament prudent i, fins i tot, circumspecte, front a la gosadia de la tesi del filòsof, que resa: la manera com la tradició d'Occident pensa l'esdevenir i, conseqüentment: el futur, *entifica* el futur; com a futur fa d'ell un no-res, assimilable o homologable a allò que des de sempre és. Que és tant com dir: impossibilita tota novetat, la sufoca abans d'existir. Impossibilita la història, precisament, en insistir més que creu en ella per damunt de tot. Se situa al costat d'aquells que mostren no creure en ella de debò, perquè en el que creuen, en el fons, és en la calculabilitat del futur, mentre estan comple-

tament segurs que qualsevol fet futur sempre serà homologable a un altre del passat.

El lector que ja coneix i ha seguit l'obra extensíssima de Severino, reconeixerà sense dificultat en *El capitalisme sense futur*, l'al·lusió a temes cabdals en la seua obra. A qui s'inicia, aprofitarà per fer-se una idea de l'amplitud dels seus interessos i l'extraordinària capacitat per relaciona'ls. Un exemple ací només entrellucat, que ve de lluny i que pertany, sense dubte, a la constel·lació dels temes que s'hi tracten. Em referisc a la correspondència entre pràctica científica i pràctica democràtica, amb la seua comuna reticència front a la Veritat, en sentit fort, de caire filosòfic. Hipòtesi i experiment, en un cas; consciència més o menys adquirida del caràcter històric i, consegüentment, inestable de les decisions humanes, en l'altre, constitueixen en la cultura moderna el front de dubte més contundent contra qualsevol idea de Veritat en sentit fort. I si la Veritat de la tradició pot haver estat posada en entredit —i ací el sentit comú (prefilosòfic) tindrà dificultats per continuar camí—, res no impedit que el mateix capitalisme, que des de fa dècades sembla triomfant i sense fissures, pugue veure's coartat per un rival que no és altre que la tècnica, autèntic convidat de pedra en totes i cadascuna de les pàgines que continuen.

Pel que fa als problemes de la traducció, diré que han estat, si fa no fa, els mateixos de més de vint anys enrere, quan l'editorial 3i4 m'encarregà l'edició d'*Oltre il linguaggio* (Adelphi, 1992), que passà a ser: *Més enllà del llenguatge*. Els propis d'una llengua escassament emprada per fer filosofia i això fa que els problemes d'adaptació, que haurien d'haver estat resolts fa molt temps, acaben ajornant-se indefinidament. Em limitaré només a un parell d'exemples per fer-me entendre i no allargar-ho